

Наставнонаучном већу
Филозофског факултета,
Универзитет у Београду

На седници Наставнонаучног већа Филозофског факултета у Београду, одржаној 29.06.2023, изабране смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње мр Катарине Митровић, под називом *Спомен-парк „Крагујевачки октобар“ и меморијална уметност у Србији после Другог светског рата.*

По стеченом увиду у дисертацију, дајемо следећи

Реферат о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Катарина Митровић је рођена у Београду 1974. где је завршила основну школу и гимназију. Дипломирала је, магистрирала и завршила докторску дисертацију на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду. Њен дипломски рад награђен је 2005. године наградом Спомен збирке Павла Бељанског за најбољи дипломски рад из области националне историје уметности. Од 2005. године је стално запослена у Историјском музеју Србије, где је 2018. стекла звање музејског саветника. Ауторка је више монографских публикација, студијских каталога (ИМС) и научних чланака, од који треба издвојити рецентније: „The Byzantine Legacy in Contemporary Art – the Case of Čedomir Vasić and Aleksandar Rafajlović“, *Imagining the Past – the Reception of the Middle Ages in Serbian Art from the 18th to the 21st century* (eds. L. Merenik, V. Simić, I. Borozan), *Byzantine Heritage and Serbian Art III*, SANU, Belgrade 2016, 195-200.(M14); „Evropeizacija i identitet: vizuelna kultura i svakodnevni život u Beogradu u XIX veku“, u: *Gradovi Balkana, gradovi Evrope. Studije o urbanom razvoju postosmanskih prestonica 1830-1923*, priredili Marko Dogo i Armando Pitasio (prevod sa italijanskog Alenka Zdešar Ćirilović)(m13); „Emocije u memorijalnoj skulpturi socijalizma: Spomen-park „Kragujevački oktobar“, Zbornik radova sa simpozijuma *Skulptura – medij, metod, društvena praksa*, održanog 25. 11. 2016. u Muzeju savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad 2016. (M63); „Intelektualac u socijalističkoj umetnosti: spomenik Moši Pijadi u Beogradu – delo Branka Ružića“, Peristil: zbornik radova za povjest umjetnosti, Vol. 60 No. 1. (2018), 129-146. (M24); *Skulptura slobodnog oblika – novi spomenik za novo vreme. Spomenik streljanim đacima i profesorima Miodraga Živkovića*, Zbornik seminara za studije moderne umetnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu 17, 2021, 101-126.(M51).

Докторска дисертација *Спомен-парк „Крагујевачки октобар“ и меморијална уметност у Србији после Другог светског рата* обима је 197 страна (TNR 11, проред 1, obostrana štampa) чистог раасправног текста, 16 страна литературе те 53 стране илустрација са

Списком илустрација. Кандидаткиња је користила бројне релевантне изворе, грађу и литературу.

2. Предмет и циљ дисертације:

Предмет дисертације:

Иако је до сада, током година, написано више научних и стручних радова, као и Водич и фотомонографија са темом Спомен-парка у Крагујевцу, докторска дисертација „Спомен-парк 'Крагујевачки октобар' и меморијална уметност у Србији после Другог светског рата“ представља једину велику јединствену синтезу, свеобухватну, детаљну монографску студију о овом Спомен-парку, појединачним многобројним скулптурама у том парку, изградњу музеја, те свеукупном значају Спомен-парка у контексту послератне меморијалне скулптуре у Србији. Као таква, дисертација неспорно представља истражени, контекстуализовани, оригинални нови научни допринос широкој проблематици меморијалне скулптуре, те њених идеолошких темеља и модернистичких стремљења.

У дисертацији акценат је стављен на изучавање идејне и идеолошке премисе меморијалне уметности и, са становишта историје уметности, преиспитивања модернизма као одабраног уметничког канона нове социјалистичке Југославије и анализу дискурса о уметности и уметничких пракси у контексту културе сећања на примеру спомен-парка и спомен-музеја у Крагујевцу. Разлози да се Спомен-парк у Шумарицама код Крагујевца нађе у фокусу овог истраживања лежи у чињеници да се та целина својим значајем, величином и комплексним садржајем уздиже на ниво вишезначног примера споменичке уметности настале на територији Србије и Југославије у периоду социјализма (1945-1990). Начин изградње, морфологија, естетика и идеолошки садржаји спомен-парка у Крагујевцу, као и место које је заузео у идентитетским наративима званичне репрезентативне културе открива дубоку и свепрожимајућу везу између уметничке праксе и теорије с једне, и симболичне политике и идеологије новоформиране социјалистичке државе с друге стране. Такође, овај споменички комплекс је један од ретких уметничких целина из епохе социјализма у Србији који континуирано делује, односно активно партиципира у култури јавног званичног сећања и након државно-политичких и идеолошких промена с краја 20. и почетка 21. века које су довеле до распада СФРЈ и формирања нових држава на њеној територији. Због свега тога спомен-парк у Крагујевцу представља, са једне стране парадигматски пример послератне уметности и културе сећања кроз чију се динамичну историју и особености могу сагледати и други споменици и споменичке целине у Србији. С друге стране, крагујевачки спомен-парк управо због сталности свог комеморативног деловања као и осетљивости на промењене историјске наративе и њихове идеолошке основе, представља и изузетак у односу на друге, данас углавном запуштене и делимично или потпуно девастиране споменике НОБ-а. Споменички комплекс у Крагујевцу укључује све елементе који ће постати карактеристични за модернистичку меморијалну уметност НОБ-а: спектакуларан пејзаж са инфраструктуром, споменичку скулптуру, монументалност, узвишеност и модернистички језик уметности као преовлађујући естетско-уметнички модел. Такође, крагујевачки комплекс попут многих других поседује и специфично институционално

организовање – меморијални музеј уз пратеће едукативне, туристичке и спортско-рекреативне садржаје.

Циљ дисертације:

Циљ дисертације је да се истраживањем формално-стилских аспеката и идејних и уметничких контекста спомен- парка у Шумарицама да допринос познавању и разумевању српске споменичке културе и уметности настале после Другог светског рата и њене повезаности са идеолошким и политичким друштвеним оквиром у коме је настајала. Кроз студију случаја спомен-парка „21. октобар“ у Шумарицама код Крагујевца, овај рад има за циљ откривање систематског механизма утврђивања и неговања симболичних значења дела меморијалне уметности и (дис)континуитетима тих значења у променљивим историјским околностима, као и њихове сложене улоге у званичној репрезентативној култури од краја Другог светског рата до данас. Рад се фокусира на расветљавање места које је меморијална уметност имала у конструисању колективне свести и идентитета заједнице (у овом случају локалне) и настоји да да одговор на питање како је помоћу уметности конституисано и уобличавано репрезентативно место сећања у социјалистичкој Југославији, на који начин су доношене одлуке о његовим идејним и формално-стилским особеностима, као и на који начин је оно култивисано, неговано и преобликовано током времена. Другачије речено, питање које се поставља је како се и на који начин након Другог светског рата помоћу уметности артикулише колективно сећање и идентитет и како, с друге стране, политика сећања утиче на уметност, њену праксу и теорију. У том смислу дисертација тражи одговор на питање о томе како се и шта се памти у времену социјализма. Као што је већ истицано, централно питање успостављања политичке доминације комунистичке партије након победе у Другом светском рату је било симболичко обележавање територије и стварање мреже „места сећања“ на Народно-ослободилачку борбу (НОБ). Јединствено сећање на рат је било инструментално не само као образложење недавне ратне прошлости којом су превазилажене поделе и сукоби који су обележили ратне године, већ и као залог боље будућности у социјализму.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

Дисертација се заснива на хипотези о водећој улози уметности у уобличавању меморијских топоса и кодификацији и симболизацији система јавног сећања у српској и југословенској социјалистичкој култури. Значај уметности (модернизма и високог модернизма) и као праксе и као идеје у идентитетским политикама и ритуалима организованог јавног сећања управо потврђује контрадикторни однос према споменицима НОБ-а на простору бивше Југославије, који се креће од постепене и/или нагле трансформације споменичке уметности, њене употребе и значења, све до њеног занемаривања и запуштања или, као што је често случај, активне, тенденциозне и понекад ритуалне деструкције. Будући да је спомен-парк у Крагујевцу пример сложених процеса у којима се као део политике организованог сећања структурисала уметничка пракса и дефинисала споменичка култура, овај меморијални комплекс се намеће као узорна студија

случаја кроз чију се анализу и интерпретацију може сагледати корпус споменичке уметности у Србији у време социјализма и може показати поменути хипотеза.

У том погледу, дисертација инсистира и показује потребу преиспитивања новог „модернистичког мита“, односно сагледавања модернизма у српској и југословенској споменичкој уметности у апсолутним категоријама непосредног „одраза“ званичне државне репрезентативне културе и њеног идентитета у међународним оквирима у ери хладног рата. Иако је несумњиво да је високи модернизам био уздигнут готово до нивоа уметничког канона када је реч о меморијалној уметности, формално-идејна решења ових „утопијских храмова модернизма“ нипошто не чине јединствени и кохерентни уметнички модел меморијалне уметности у Србији након Другог светског рата.

Кандидаткиња је показала плурализам концепата и форми споменичке скулптуре које су уочљиве у спомен-парку Крагујевачки октобар, који су илустративни примери тезе о хетерогености српске и југословенске меморијалне уметности унутар, са данашњих позиција посматрано, привидно јединственог модернистичког модела. С друге стране овај привид јединствености, једнозначности и кохерентности који пружа данашњи поглед на социјалистичку меморијалну уметност није случајан. Он је производ сложене мреже организоване политике сећања која је установила комеморативне праксе и идентитетску политику Социјалистичке Југославије. Иако, из данашње перспективе, меморијални простори и споменици некадашње југословенске државе након распада земље 1991. године изгледају као „утопијски храмови модернизма“ (или у савременом виралном свету у коме су лишени изворног контекста, као „футуристички објекти“ без јасне функције), утопијски модел заправо не одговара у потпуности историјском контексту – односно времену у коме су ови споменици настајали и деловали.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

Садржај дисертације састоји се од следећих поглавља и потпоглавља (укратко описаних у предмету дисертације):

Увод.....	.....
.....	.....
I Оснивање Спомен-парка: историја и концепт.....	.....
<i>Крагујевачки октобар – Дан ослобођења</i> као социјалистички меморијски топос.....	.....
2. Формирање меморијалне топографије послератног Крагујевца.....	.....
3. Оснивање Спомен-парка.....	.....
Конкурс за идејно решење Спомен-парка	.....
5. Спомен-парк у Крагујевцу као идеални споменик НОБ-а	.....
5.1 Идејно решење Спомен-парка и његови контексти	.....
5.2 Спомен-парк и тоталитарна култура	.....
5.3 Гробље, парк, споменик? - Спомен-парк као хибридна структура	.....
и њене идејне основе	.....
6. Споменик као простор – модернизам, аутентичност и природа као <i>memoriae</i>	.....
II Ка новом споменику.....	.....
1. Одбацивање монументалног и модернизам у српској скулптури	.....
2. Нова монументалност – модернизам и послератни споменици	.....

III Естетизација сећања – изградња Спомен-парка и први споменици.....	
1. Почетак изградње Спомен-парка у Крагујевцу - проблеми и контрадикторности (1954-1956).....	
2. Неизвесна потрага за симболима – (1955-1956).....	
3. Конкурс за прве споменике (1957-1959)	
4. Резултати првог конкурса	
5. Победничка решења Анте Гржетића.....	
5.1. Споменик Нади Наумовић (Споменик бола и пркоса).....	
5.2 Споменик Този Драговићу (Споменик Отпора и слободе).....	
6. Споменик <i>стреланим ђацима и професорима</i> Миодрага Живковића – нови симбол Спомен-парка (1961-1963).....	
7. „Контра – споменик“?.....	
IV (Не) променљиви контексти сећања.....	
V Изградња Спомен-парка и Музеја „21. октобар“ (1964-1976).....	
1.Завршно уобличавање Спомен-парка	
2.Спомен-музеј „21. октобар“ (1964-1976).....	
2.1. Музеј – архитектура и/или скулптура (Иван Антић и Иванка Распоповић).....	
2.2. Свечани улаз и централни церемонијални простор – нереализовано решење ...	
2.3. Музеј као споменик - првобитни концепт ентеријера	
2.4. Уметност у Музеју - поставка Музеја „21. октобар“ (Петар Лубарда, НандорГлид, Ото Лого, Тања Тарновска, Никола Јанковић)...	
VI Ка југословенском сећању - споменици (1968-1981).....	
1. Споменик 'Кристални цвет' Небојше Деље (1968)	
2. Споменик 'Камени спавач' Градимира и Јелице Боснић (Стогови 1969).....	
3. Споменици и републички идентитети (1968 - 1981).....	
3.1. Шести споменик – Спомен-обележје СР Босне и Херцеговине 1980.....	
3.1.1. Нереализовани споменик „Лептир на нишану“ Алије Кучукалића.....	
3.1.2. Споменик „Сто за једног“ Нандора Глида.....	
3.2. Скулптуре Јована Солдатовића.....	
3.3. <i>Споменик народа СР Хрватске</i> Војина Бакића (<i>Кругови</i> 1981).....	
VII Пост-југословенски споменици и нови/стари <i>Крагујевачки октобар</i> (1991-)	
Закључак.....	

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Кандидаткиња Катарина Митровић дала је, прву у својој врсти са овом темом, детаљну монографску студију о Спомен-парку Крагујевачки октобар, о појединачним многобројним скулптурама у том парку, о изградњи музеја *in situ*, те свеукупном значају Спомен-парка у контексту послератне меморијалне скулптуре у Србији. Као таква, дисертација неспорно представља истражени, контекстуализовани, оригинални нови научни допринос широкој проблематици меморијалне скулптуре, те њених идеолошких темеља и модернистичких стремљења. Дисертација даје нови, оригинални и синтетички допринос проблематици и области меморијалних споменичких целина у послератној Југославији.

6. Закључак:

Кандидаткиња је успешно, до детаља истражено, научним апаратом, прецизно и уз обиље релевантне грађе и литературе, показала и доказала значај Спомен-парка Крагујевачки октобар у Крагујевцу, као један од водећих симбола „културе сећања“ и меморијалне уметности руковођене превасходно идејом послератног југословенског модернизма. У дисертацији акценат је стављен на изучавање идејне и идеолошке премисе меморијалне уметности и, са становишта историје уметности, преиспитивања модернизма као одабраног уметничког канона нове социјалистичке Југославије и анализу дискурса о уметности и уметничких пракси у контексту културе сећања на примеру Спомен-парка и Спомен-музеја у Крагујевцу.

Ова детаљна студија Спомен парка представља иновативну и оригиналну синтезу на поменутој тему, и по свему је урађена самостално и према одобреној теми.

Стога предлажемо Наставнонаучном већу да кандидаткиња Катарина Митровић приступи одбрани своје докторске дисертације.

Потписи чланова комисије

Проф. Др Лидија Мереник, ментор, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

Др Ана Ереш, научни сарадник, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

Др Олга Манојловић Пинтар, виша научна сарадница, Институт за новију историју Србије, Београд

30.06. 2023